

โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

ROYAL REWARDED BUDDHIST ORIENTED SCHOOLS

ราตรี รัตนโสภา¹, พระมหาญาณวัณฺณ ธิตวาทโน², สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย³

Ratee Rattanasopha, Phramahayannawat Thitavaddhano, and Suddhipong Srivichai

*Corresponding author Email : ratee@hotmail.com

(Received : January 12, 2020 ; Revised : February 8, 2020 ; Accepted : March 24, 2020)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและประเภทของโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนวิถีพุทธมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 แบ่งเป็น 5 ยุค โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานต้องประกอบด้วยหลักพุทธธรรม ดังนี้ 1) อิทธิบาท 4 หลักธรรมเพื่อความสำเร็จ ประกอบด้วย (1) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่ตนมี ตนเป็น ไม่ต้องการอยากได้ ใครมีมากเกินไป ซึ่งจะนำมาสู่ความโลภ (2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น ไม่ย่อท้อง่ายๆ เมื่อพบกับอุปสรรค (3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ ไม่ลี้เลืกความตั้งใจง่ายๆ มีสมาธิจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้นๆ (4) วิมังสา หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบในสิ่งที่ทำนั้น 2) สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น ประกอบด้วย (1) ทาน การให้ การเสียสละ (2) ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน (3) อัตถจริยา การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพาสในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (4) สมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ และ 3) ขวราวาสธรรม 4 หลักธรรมสำหรับการครองชีวิตที่ดีของฆราวาส ประกอบด้วย (1) สัจจะ ซื่อสัตย์ต่อกัน (2) ทมะ รู้จักข่มจิตของตน (3) ขันติ ความอดทน (4) จาคะ รู้จักเสียสละ การมีน้ำใจไม่หวงแหนของกินของใช้ต่างๆ

คำสำคัญ : โรงเรียนวิถีพุทธ, พระราชทาน

Abstract

The purpose of this academic paper was to study the history and types of Buddhist Oriented Schools. The Buddhist Oriented Schools had evolved since 2002, divided into 5 eras. Royal rewarded Buddhist Oriented Schools consist of the following principles of Buddhism, 1) Four Rddhippada : Dhamma for successful; (1) Chanda : being satisfied with what he or she does not want to want, desire too much which will lead to greed, (2) Viriya : diligence in that matter not easily discouraged when encountering obstacles, (3) Citta : do not give up intention in the middle, simple, concentrate on that thing, (4) Vāmaṣṣā : investigation; examination; reasoning; testing, 2) Four Saṅghavattthu : bases of social solidarity; bases of sympathy; acts of doing favours; principles of service; (1) Dāna : alms, giving, sacrifice (2) Piyavācā : words spoken, which are words spoken in a

¹นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Master of Education Degree in Buddhist Educational Administration Educational, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Asst. Prof. Dr., Program in Buddhist Educational Administration Educational, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Assoc. Prof. Dr., Program in Buddhist Educational Administration Educational, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

sweet and pleasant manner (3) Atthacariyā: useful conduct; rendering services; life of service; doing good) (4) Samānattatā : even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself properly in all circumstances, and 3) Gharāvāsa-dhamma : virtues for a good household life; (1) Sacca : truth and honesty, (2) Dama : taming and training oneself; adjustment; self-development, (3) Khanti : tolerance; forbearance; perseverance, Patience, (4) Cāga : liberality; generosity.

Keywords : Buddhist Oriented School, Royal Rewarded

บทนำ

โรงเรียนวิสุทธิพุทธมิตติวิวัฒนาการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 แบ่งเป็น 5 ยุค ที่ผู้เขียนได้ศึกษาเอกสารจากส่วนวางแผนและพัฒนาศึกษาอบรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560) และฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2554) ผู้วิจัยได้สังเคราะห์มีรายละเอียดดังนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548-2550 โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน 10,000,000 บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ 600 รูป ภายหลังต่อมาจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอน ฯ ไปสอนในโรงเรียน เฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า 58,073 รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิสุทธิพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า 10,000 แห่ง

ดังนั้น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นและบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน แล้วจึงได้มีแนวคิดที่จะขยายพระสอน ฯ ให้เข้าไปสอนโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ 1 ตำบล ต่อ 1 พระสอน ฯ โดยจะขยายเพิ่มขึ้นอีก 4,000 รูปเป็นการนำร่อง จากนั้นได้เสนอของบประมาณกลางจากรัฐบาล เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายของพระสอน ฯ จำนวน 4,000 รูป รูปละ 2,000 บาทต่อเดือน และเป็นค่าดำเนินการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอน การติดตามประเมินผลโครงการ เพื่อให้สาธารณชนทั่วประเทศเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ โดยมุ่งเน้นประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ผู้เรียนได้แก่ เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และมีเป้าหมายเพิ่มจำนวนพระสอน ฯ ให้มากขึ้นเป็น 20,000 รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย

กระทรวงศึกษาธิการได้สนับสนุนให้สถานศึกษามีการพัฒนาคุณธรรมควบคู่กับการพัฒนาทุกด้านอย่างองค์รวม โดยมีการส่งเสริมโครงการโรงเรียนวิสุทธิพุทธ พร้อมทั้งจัดทำเอกสารแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธ เพื่อเป็นเครื่องมือในการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธ โดยกำหนดตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธไว้อย่างชัดเจน ซึ่งได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายคณะแล้ว ตัวชี้วัด จะประกอบด้วย 4 มาตรฐาน คือ มาตรฐานด้านปัจจัยนำเข้า มาตรฐานด้านกระบวนการ มาตรฐานด้านผลผลิตและมาตรฐานด้านผลกระทบ

ดังนั้นการที่จะเป็นโรงเรียนพระราชทานจึงมีความเป็นมาและตัวชี้วัดให้การดำเนินโรงเรียนให้เป็นไปตามโรงเรียนวิสุทธิพุทธให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของโรงเรียนทั่วไป เพื่อสร้างเยาวชนให้เป็นเยาวชนที่มีคุณธรรมในชีวิตเพื่อให้โรงเรียนนั้นมีประสิทธิภาพในการสอนและพัฒนาโรงเรียนยิ่งขึ้น

โรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน

ความเป็นมาและประเภทของโรงเรียนวิสุทธิพุทธ โรงเรียนวิสุทธิพุทธมิตติวิวัฒนาการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 แบ่งเป็น 5 ยุค ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารจากส่วนวางแผนและพัฒนาศึกษาอบรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560)

และฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2554) ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ สรุป ได้ดังนี้

ยุคที่ 1 กำเนิดวิสุทธิพุทธ (พ.ศ.2545 - 2550) พ.ศ.2545 - 2546 แนวคิดโรงเรียนวิสุทธิพุทธ สืบเนื่องจากที่ กระทรวงศึกษาธิการจัดการ ประชุม เรื่อง “หลักสูตรใหม่ เด็กไทยพัฒนา” ขึ้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งมี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ให้เกียรติเป็นประธาน ที่ประชุมได้หารือถึงโรงเรียนที่จัด การศึกษา เพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคล เพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยก้าวทัน ความเปลี่ยนแปลงของโลก โดยในที่ประชุม ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทรวณิช เสนอให้มีการนำหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับการ บริหารจัดการในโรงเรียน

โดยหลังจากการประชุม กระทรวงศึกษาธิการได้นำความเห็นของที่ประชุมมาหารือต่อ อีกหลายครั้ง ในเวลา ต่อมา ในต้นปี พ.ศ. 2546 ดร. สิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วย ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และคณะ ได้ไปกราบขอ คำแนะนำเรื่องการจัดโรงเรียนวิสุทธิพุทธจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุต ปยุตโต) ณ วัดญาณเวศกวัน และต่อมา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดประชุมเรื่องโรงเรียนวิสุทธิพุทธเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดอีกหลายครั้ง โดยมีพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมประชุมระดมความคิดด้วย

จากการประชุมดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดกรอบแนวคิดการดำเนินงาน โรงเรียนวิสุทธิพุทธ เบื้องต้น ในสาระสำคัญ 3 ด้าน คือ 1. ภาพสรุปโรงเรียนวิสุทธิพุทธ 2. กรอบความคิด รูปแบบโรงเรียนวิสุทธิพุทธ 3. แนว ทางการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธ

ซึ่งดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ ใช้ กระบวนการทางวัฒนธรรมแสง ปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมี ผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรแห่งการพัฒนา ภายใต้ปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการ

เมื่อกำหนดกรอบแนวคิดการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธเรียบร้อยแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เริ่ม ประชาสัมพันธ์และรับสมัครโรงเรียนที่สนใจที่จะเป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธ จัดให้มีการประชุมพิเศษ เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนได้เข้าใจแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธ ซึ่งเป็น โรงเรียนรูปแบบหนึ่งใน 5 รูปแบบ ที่ กระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น มุ่งพัฒนาให้เป็นนวัตกรรมแห่ง การพัฒนาผู้เรียนสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับจุดเน้นการ พัฒนาของประเทศในสมัยนั้น คือ

1. โรงเรียนวิสุทธิพุทธ
2. โรงเรียนในกำกับของรัฐ
3. โรงเรียนสองภาษา
4. โรงเรียนสำหรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษ
5. โรงเรียนต้นแบบการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร(ICT)

โรงเรียนวิสุทธิพุทธนี้ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้นได้มอบหมายให้ ดร.กมล รอดคล้าย ดร.ไพรัช สู่แสน สุข ดร.บรรเจตพร รัตนพันธุ์ เป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินการและได้รับความเมตตาจากสมเด็จพระพุทธาจารย์ วัดสระเกศ สมเด็จพระมหาธีรราชวังมณฑลอาจารย์ วัดปากน้ำ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) และรอง ศาสตราจารย์บุญนำ ทานสัมฤทธิ์ เป็นที่ปรึกษาโดยโรงเรียนวิสุทธิพุทธมีจุดเน้นที่จิตวิญญาณ เป็นการเรียนรู้รากเหง้าของ ภูมิปัญญาไทย คือหลักธรรมพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่าให้ผสมผสานกับการปฏิรูปการเรียนรู้

การดำเนินการในระยะแรกของโครงการโรงเรียนวิสุทธิพุทธ เดือนพฤษภาคม 2556 มีโรงเรียน ที่สมัครใจเข้า ร่วมโครงการประมาณ 80 โรงเรียน มีทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ จากนั้น มีโรงเรียนในโครงการในปี พ.ศ. 2546 ประมาณ 272 โรงเรียน

พ.ศ.2547 โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการดำเนินการส่งเสริมวัดกรรมการเรียนการสอนโดยใช้ระบบสมัครใจ ตามแต่ละสถานศึกษาจะพิจารณาดำเนินการตามบริบทของโรงเรียน เพื่อมุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน โดยไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลโดยตรง แต่จากผลการ ดำเนินการที่ส่งผลดีต่อผู้เรียน ผู้บริหาร คณะครู และชุมชน บ้าน วัด ในบริบททางวัฒนธรรมทำให้การดำเนินการตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเป็นที่สนใจจากสถานศึกษาจำนวนมาก

จากการที่ผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีความสนใจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 13/2547 เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่ สมเด็จพระสังฆราช ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ประราชว่า หากเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ให้การสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธในด้านต่างๆ เช่น ด้านวิชาการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และให้ความร่วมมือจัดกิจกรรมของโรงเรียน เป็นต้น ก็จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ บ้านเมือง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิต โดยส่วนรวมของประชาชน

มหาเถรสมาคมจึงมีมติเห็นชอบ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับส่งเสริมและสนับสนุน โรงเรียนวิถีพุทธ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) ให้ทุกโรงเรียนมีกรรมการโรงเรียนวิถีพุทธ และมีผู้รู้ทางศาสนา (พระสงฆ์ หรือฆราวาส) เป็นที่ปรึกษาโรงเรียน ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธใหม่ สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จัดทำชุดสื่ออบรมทางไกลให้โรงเรียนดำเนินการอบรมเอง โดยให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกครั้งทั้งจบแต่ละหัวข้อ และก่อนจบการอบรมทางไกลให้ผู้เข้ารับการอบรมทุกคนร่วม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ โดยนิมนต์พระสงฆ์ซึ่งเป็นกรรมการ มาร่วมวางแผนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

พ.ศ. 2548 สพท. และโรงเรียนร่วมกันคัดเลือกโรงเรียนวิถีพุทธ ที่ดำเนินการได้ดี มีความก้าวหน้า มีกิจกรรมน่าสนใจ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้การปลูกฝังคุณธรรมแก่โรงเรียนอื่นๆ โดย ให้ชื่อว่า "โรงเรียนวิถีพุทธกัลยาณมิตร" จำนวน 206 โรงเรียน (คิดสัดส่วนตามจำนวนโรงเรียนวิถีพุทธ ในแต่ละ สพท.)

ยุคที่ 2 โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ (พ.ศ.2550 - 2552) พ.ศ. 2550 สพท. และโรงเรียนร่วมกันคัดเลือกโรงเรียนที่ดำเนินการได้ดี มีความก้าวหน้า มีกิจกรรมน่าสนใจสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้การปลูกฝังคุณธรรมแก่โรงเรียนอื่น ๆ โดยให้ชื่อว่า "โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ" จำนวน 3,520 โรงเรียน (10% ของโรงเรียนสังกัด สพฐ.) ส่วนใหญ่จะเข้ากับโรงเรียนวิถีพุทธเดิม

โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (หมุนเกลียว ยกระดับ) ภายในโรงเรียน ในระยะเวลา 4 เดือน ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้

โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ นำความรู้และประสบการณ์ที่ หมุนเกลียว ยกระดับ ปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมแล้วมานำเสนอโดยวิธีการเปิดบ้านโรงเรียนวิถีพุทธ ใช้เวลา 2 วัน เน้นให้ผู้มา เยี่ยมบ้านได้มาเห็นสภาพจริงและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในโรงเรียนสภาพใกล้เคียงกัน(1 : 8-10 โรงเรียน) นำเสนอเรื่องราวที่ หมุนเกลียว ยกระดับ ความรู้ ประสบการณ์ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ในชื่อหนังสือ " เรื่องเล่าเราพลัง" โดยเผยแพร่แลกเปลี่ยนกันภายใน และภายนอกเขตพื้นที่ การศึกษา

พ.ศ. 2551 ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู ครูพระ 89 รูป/คน ที่ผ่านการอบรมการบริหารด้วย ใจอย่างไคร้ครวญ (จิตตปัญญา) หมุนเกลียว ยกระดับความรู้ ประสบการณ์ด้านการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม แล้วจับคู่ระหว่าง สพท. ได้ 80 คู่ Pair Participatory Learning Assessment เพื่อ เดินทางไปเยี่ยมกันและกันที่โรงเรียน จึงกลับมาหมุนเกลียว ยกระดับความรู้ ประสบการณ์ตนเอง อีก าระดับหนึ่งแล้วจัด Symposium ร่วมกัน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิร่วมให้ต่อยอดความรู้

พ.ศ. 2551 โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ ทั้ง 3,220 โรงเรียน ดำเนินการซ้ำข้อ 7-11 โดย ขยายผลเพิ่มเป็น 30% ของโรงเรียนสังกัด สพฐ. (ประมาณ 4,900 โรงเรียน)

ยุคที่ 3 โครงการคุณธรรมทั่วไทย (พ.ศ.2549-ปัจจุบัน) พ.ศ. 2549 สพฐ. ร่วมกับศูนย์คุณธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัด กิจกรรมโครงการคุณธรรม “เยาวชนไทย ทำดี ถวายในหลวง” โดยให้นักเรียน รวมกลุ่มร่วมกันทำดี อย่างมีปัญญา คิดหาวิธีการแก้ปัญหาสังคม “ปัญหาที่อยากแก้ ความดีที่อยากทำ” โดยใช้แนวพระราชดำริ และหลักธรรมในศาสนาที่ตนนับถือ โดยร่วมกันดำเนินการ 8-10 คนมีครู พระ และ ผอ.โรงเรียน เป็นที่ปรึกษา มีการประกวดคัดเลือกจากระดับโรงเรียน ระดับ สพท. ระดับกลุ่มภาคสงฆ์ ระดับประเทศ โดยทุกครั้งที่มีการนำเสนอได้จัดให้นักเรียนและครูที่ปรึกษามาเข้าค่ายร่วมกัน และพัฒนาต่อยอดความรู้ให้ทั้งครู และนักเรียน ได้ประสบการณ์ และนำไปพัฒนาโครงการของตนเอง ต่อไป พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน

มีโครงการคุณธรรมกว่า 90,000 โครงการ มีการจัดทำสื่อเอกสารบันทึกความสำเร็จ ต่อเนื่องทุกปี และจัดทำ วิดีทัศน์โครงการคุณธรรม สำหรับครูที่ปรึกษา

พ.ศ. 2550 สก. ร่วมกับธนาคารออมสิน จัดโครงการประกวดโรงเรียนและนักเรียนดีเด่น ด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยคัดเลือกโรงเรียนปีละ 38 โรงเรียนเพื่อรับทุนพัฒนาโรงเรียน 900,000 บาท และนักเรียน 80 คนเพื่อรับทุนการศึกษาคนละ 40,000 บาท รวม ปีละ 8 ล้านบาท จำนวน 10 ปีต่อเนื่อง เป็นเงิน 80 ล้านบาทเพื่อเทิดพระเกียรติในปี่มหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ 80 พรรษา

พ.ศ.2553 สพฐ.จัดสรรงบประมาณไทยเข้มแข็งฯ ให้ตามแผนกระตุ้นเศรษฐกิจ sp2 โรงเรียนวิถีพุทธ และโรงเรียนในสังกัดทุกแห่งจึงได้จัดดำเนินการอย่างน้อย 3 เรื่องได้แก่

- 1) ศูนย์ Give & Take เพื่อให้นักเรียนทุกโรงเรียนได้เรียนรู้การเป็นผู้ให้ และผู้รับ มี Public Conscience
- 2) โครงการคุณธรรมสำนึกดี CSR+โครงการคุณธรรมฯ เป็นการเสริมให้นักเรียน วางแผนการการทำดีอย่างมีทุนงบประมาณ ที่ได้มาจากปัญญาของนักเรียนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ในชื่อธุรกิจคุณธรรม
- 3) ค่ายพระ ครู ผู้ปกครอง เพื่อให้ทุกโรงเรียนได้สร้างความสัมพันธ์การมีส่วนร่วม ร่วมกันในการดูแล ปกป้องนักเรียนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

พ.ศ. 2553-พ.ศ. 2556 สพฐ. ยังได้จัดให้มีโรงเรียนวิถีพุทธเน้นจิตอาสาซึ่งเป็นโรงเรียนที่ ผู้บริหารสมัครใจให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจด้านการเป็นอาสาสมัคร เดือนกรกฎาคม 2555 มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการประมาณ 232 โรงเรียน เดือนมิถุนายน 2556 ร่วมมือกับสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน และศูนย์คุณธรรม จัดไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโรงเรียน ต้นแบบด้านคุณธรรม จริยธรรม โรงเรียนบางมูลนากภูมิวิทยาคม จังหวัดพิจิตร

พ.ศ. 2553 สพฐ. ได้พัฒนาโรงเรียนอีกกลุ่มที่สนใจการพัฒนาเด็กนักเรียนโดยหลักการ “อริยะ สร้างได้ ในโรงเรียนวิถีพุทธ” กับเสถียรธรรมสถาน มีผู้ผ่านการอบรมทั้งที่เป็นผู้บริหาร และ ครู ไม่ น้อยกว่า 1,500 คน

ยุคที่ 4 โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ (พ.ศ.2549-ปัจจุบัน) พ.ศ. 2553 เพื่อให้การสื่อสารเรื่องราวที่เกิดขึ้นในโรงเรียน เป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้ที่พบเห็นผู้ที่รับทราบ เป็นแหล่งความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน สพฐ. จึงได้ขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดการเยี่ยม ประเมิน เสนอแนะ เพื่อการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธ ใน 2 ปีงบประมาณจำนวนเกือบ 4,000 โรงเรียน อีกทั้งได้ คัดเลือกโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จำนวน 100 โรงเรียน โดยคัดเลือกมาถึงปีที่ 3 ปีละ 100 โรงเรียน ปีที่ 4 พ.ศ. 2556 เป็นโอกาสเฉลิมฉลอง 100 พระชันษา สมเด็จพระสังฆราชฯ จึงได้คัดเลือก 230 โรงเรียน รับมอบทุนการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ รุ่น 4 รุ่น 5 (100 โรงเรียน) เป็นความร่วมมือของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และวัด ประยุรวงศาวาส ซึ่งได้จัดทำข้อมูลเป็นเอกสาร และแผ่น CD เผยแพร่ให้โรงเรียนอื่น

ปี พ.ศ. 2553 สพฐ.ร่วมกับสำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า (สคล สสส.)จัดกิจกรรม หลากหลายเพื่อรณรงค์ให้นักเรียน ตลอดจนคนผู้ปกครองเห็นพิษภัยของการดื่มเหล้า ความทุกข์ของนักเรียนที่มีผู้ปกครองดื่มเหล้า ทำ

โครงการคุณธรรมเพื่อให้งานทุกภาคส่วนบ้าน วัด โรงเรียนลด ละ เลิกอบายมุขเหล้า บุหรี่ สิ่งเสพติด ค้นความสุขมาสู่ นักเรียน เช่น มีโรงเรียนปลอดเหล้าด้วยคำพ่อ สอนโครงการโพธิสัตว์น้อยชวนพ่อ แม่เลิกเหล้า งดเหล้าเข้าพรรษาในโรงเรียนวิถิพุทธ มีการให้กำลังใจ ยกย่องมอบโล่ เกียรติบัตรครูดีไม่มีอบายมุข เป็นต้น

ปี พ.ศ. 2556 ฝ่ายบริการฝึกอบรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา จัดโครงการพัฒนาอัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ โดยมีการพัฒนาพระนิเทศวิถิพุทธ เพื่อให้ท่านออกเยี่ยมประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธกระจายทั่วทุกภูมิภาค

ตั้งแต่ปี 2553 สพฐ.ร่วมกับสถาบันอาศรมศิลป์จัดทำวารสาร “รู้ต้นและเบิกบาน” ออก วารสารต่อเนื่องส่งถึงทุกโรงเรียน และจัดทำวิทัศน์ โรงเรียนวิถิพุทธเพื่อเผยแพร่แก่โรงเรียนในสังกัด

พ.ศ. 2554 เกิดกระแสการเข้าถึงสื่อเทคโนโลยีได้ง่ายดายโดยนักเรียนขาดทักษะการใช้เทคโนโลยีไปในทางให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม จึงได้มีการจัดอบรมการผลิตสื่อความดี ร่วมกับคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีนักเรียนที่ได้เรียนรู้เทคนิค การผลิตสื่อ และมีมุมมองในการนำเสนอคุณความดีที่พร้อมจะผลิตสื่อดีเผยแพร่ จำนวนไม่น้อยกว่าปี ละ 80 โรงเรียน

พ.ศ. 2553-2555 การพัฒนาอีกด้านหนึ่งที่ สพฐ.ให้ความสำคัญคือเรื่อง จิตวิญญาณ ความเป็นครู ซึ่งได้จัดให้มีการกระบวนการพัฒนาทั้ง 4 ภูมิภาค รวมไม่น้อยกว่า 1,250 คน โดยวิทยากรที่มีประสบการณ์ เช่น มูลนิธิสดศรี สฤษดิ์วงศ์ มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ วิทยากรจาก สสส. เป็นต้น

พ.ศ. 2558 ร่วมกับสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน และมูลนิธิยุวสถิรคุณ พัฒนาโรงเรียน เสริมสร้างคุณธรรมทั้งระบบ 5 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสบปราบวิทยาคม จังหวัดลำปาง โรงเรียนปรางค์กู๋ (จังหวัดศรีสะเกษ) โรงเรียนชลบุรีสุขบท (จังหวัดชลบุรี) โรงเรียนนราสิกขาลัย (จังหวัดนราธิวาส) และโรงเรียนตะเคียน (จังหวัดสงขลา)

พ.ศ.2553 คณะดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ได้สังเคราะห์ความรู้การดำเนินงานโรงเรียนวิถิ พุทธที่ดำเนินการต่อเนื่องได้เป็นบทสรุปว่าเงื่อนไขสำคัญที่โรงเรียนจะดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธอย่างเป็นรูปธรรม มี 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ มีชื่อเรียกว่า “อัตลักษณ์วิถิพุทธ 29 ประการ” โดยได้สื่อสารเผยแพร่ ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2553 และดำเนินการเยี่ยมประเมินการ ดำเนินการ ดูความพร้อม ส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนดำเนินการอย่างต่อเนื่องให้เห็นเป็นรูปธรรม นำเป็นคณนในตัวชี้วัดตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ ARS (ฝ่ายบริการการฝึกอบรมส่วนธรรมนิเทศ, 2554)

ยุคที่ 5 โรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน (พ.ศ.2558 - ปัจจุบัน)

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน ทั้งคณะครู อาจารย์และ นักเรียนดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบันโดยมีผลการดำเนินการ

1. มีโรงเรียนวิถิพุทธทั่วไป จำนวน 22,431 โรงเรียน โดยมีการพัฒนาโรงเรียนตามอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ และมอบหมายให้ศึกษานิเทศก์ ของ เขตพื้นที่การศึกษาในพื้นที่เป็นผู้ติดตามประเมิน โดยโรงเรียนประเมินตนเอง ตามอัตลักษณ์โรงเรียน วิถิพุทธ 24 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). โดย มีสถิติจำนวนโรงเรียนวิถิพุทธทั่วไป ดังนี้

พ.ศ. 2553 มีโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน 23,337 โรงเรียน

พ.ศ. 2554 มีโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน 24,212 โรงเรียน

พ.ศ. 2555 มีโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน 12,159 โรงเรียน

พ.ศ. 2556 มีโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน 18,577 โรงเรียน

พ.ศ. 2557 มีโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน 19,975 โรงเรียน

พ.ศ. 2554 มีโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน 21,370 โรงเรียน

พ.ศ. 2554 มีโรงเรียนวิถิปุทธ จำนวน 22,349 โรงเรียน

พ.ศ. 2560 มีโรงเรียนวิถิปุทธ จำนวน 22,407 โรงเรียน (ข้อมูลกันยายน 2560)

2. มีโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ฝึกอบรมพระภิกษุเพื่อเป็นพระนิเทศโรงเรียนวิถิปุทธ เพื่อไปเยี่ยมเยียนโรงเรียนวิถิปุทธเชิงประจักษ์ ติดตาม การปฏิบัติตามอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิปุทธ 24 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิปุทธที่มีการพัฒนาและ เป็นที่ยอมรับของชุมชน ซึ่งทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ยกย่องโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำเหล่านี้

โดยมอบโล่โรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำและทุนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำโรงเรียนละ 90,000 บาท จากอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553-พ.ศ. 2560 มีโรงเรียนวิถิปุทธที่ได้รับรางวัลโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำจำนวน 8 รุ่น รวมจำนวนทั้งหมด 927 โรงเรียน

3. การมีโรงเรียนวิถิปุทธพระราชทาน เนื่องจากโรงเรียนวิถิปุทธทั่วไปได้พัฒนาจนได้รับการ ยกย่องเป็นโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำและได้มีการดำเนินกิจกรรมภายในโรงเรียนจนเป็นตัวอย่างแก่ชุมชน ตามหลักไตรสิกขา และเป็นแบบอย่างในการพัฒนาโรงเรียนตามแนวโรงเรียนวิถิปุทธจนเป็นรูปธรรม มี“นวัตกรรม” ชัดเจน ในเชิงประจักษ์แก่โรงเรียนต่างๆ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงเห็นสมควรยกย่องโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำนี้ ไปอีกระดับหนึ่งให้ได้รับรางวัลระดับสูงสุด คือ โรงเรียน วิถิปุทธพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเป็นรางวัลยกย่องเชิดชูเกียรติโรงเรียนวิถิปุทธให้เป็นสถานศึกษาต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรมที่มีคุณค่า (ส่วนวางแผนและพัฒนาฝึกอบรม, 2560)

โรงเรียนวิถิปุทธเกิดขึ้นในปลายปี 2545 เป็น 1 ใน 5 ของโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ (โครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ 5 รูปแบบ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับของรัฐ โรงเรียนวิถิปุทธโรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้ และโครงการนำร่องสรรหา พัฒนา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่างๆ) การศึกษาแนวพุทธอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดมา เมื่อริเริ่มโครงการโรงเรียนวิถิปุทธได้ศึกษาแนวทางของ 3 โรงเรียนที่ได้ใช้แนวพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสยามสามไตร) และได้เชิญบุคลากรทั้งสามโรงเรียนมาร่วมเป็นคณะทำงาน มีพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นประธาน รวมเรียกชื่อโรงเรียนจัดการศึกษาแนวพุทธว่า “โรงเรียนวิถิปุทธ” นับแต่นั้นมา คณะทำงานนี้มีการประชุมหลายครั้งต่อเนื่อง เพื่อเรียนรู้ร่วมกันและสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน ต่อมามีการเปิดรับโรงเรียนวิถิปุทธรุ่นแรกของโครงการด้วยการประกาศรับสมัคร และมีโรงเรียนเข้าร่วม จำนวน 89 โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนวิถิปุทธก็คือ

โรงเรียนวิถิปุทธ หมายถึง โรงเรียนในวิถิแห่งปัญญาที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขาสู่ความเป็นพุทธผู้เข้าถึงธรรม ซึ่งทำให้เป็นอิสระ โดยมีชีวิตที่ดี เจริญองกามมีความสุขจริงแท้ และอยู่ร่วมสังคมอย่างสร้างสรรค์ เกื้อกูลสามารถนำโลกไปในวิถิที่ถูกต้อง/วิถิแห่งธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่ปรึกษาโครงการ โรงเรียนวิถิปุทธทำงานภายใต้คำปรึกษาของพระเถระผู้ใหญ่ อาทิ พระพรหมคุณาภรณ์ วัดญาณเวศกวัน พระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเทพวิสุทธิกวี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อีกทั้งมหาเถรสมาคมเคยมีมติ ครั้งที่ 13/2547 มติที่ 207 ให้พระสังฆาธิการสนับสนุนการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ

วิวัฒนาการของการศึกษาแนวพุทธ ในสมัยก่อนการเรียนรู้ของคนไทยอยู่ใกล้ชีวิตพุทธศาสนาอย่างมาก เพราะอาศัยวัดเป็นสถานที่เรียนมีพระเป็นผู้สอน หรือเรียนรู้ตามสำนักวิชาชีพระต่างๆ การเรียนจะเน้นเรียนรู้เพื่อรู้หนังสือ เรียนวิชาชีพ รวมทั้งบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และพัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสนา และปรากฏชัดในปี พ.ศ. 2418 ที่รัชกาลที่ 5 ทรงอาราธนาให้พระสงฆ์สอนหนังสือไทยในพระอารามหลวงทุกอาราม ซึ่งเมื่อแรกตั้งกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ.2435 ก็ยังคงมีลักษณะการเรียนเช่นเดียวกับในอดีต

การเปลี่ยนแปลงที่น่าจะมีส่วนสำคัญให้การศึกษาทางวัดและพระ เมื่อมีการกระจายโรงเรียนไปทั่วราชอาณาจักร และผู้สอนเปลี่ยนเป็น “ครู” ในปี พ.ศ.2454 แล้วสภาพการเรียนรู้ของคนไทยที่ยิ่งห่างไกลพระพุทธรูปศาสนาตลอดมาจนรัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชดำริว่าการศึกษาไม่ควรแยกไปจากวัด จึงโปรดเกล้าให้เปลี่ยนชื่อจากกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการแทน โดยให้มีหน้าที่ดูแลทั้งการจัดการศึกษาและการศาสนา ผมคิดว่าการปรับเปลี่ยนอาจช่วยให้การศึกษาเข้าถึงเรื่องมรดกพุทธศาสนาอยู่บ้าง แต่สภาพปัญหาปรากฏชัดในเหตุผลของการเกิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปี พ.ศ.2501 ที่ระบุว่า รัฐเน้นพุทธศึกษาถึง 90% แต่ให้ความสำคัญกับจริยศึกษาเพียง 5% ผมคิดว่าอีก 5% ที่หายไปน่าจะเป็นสัดส่วนของหัตถศึกษา ซึ่งสะท้อนว่า การจัดการศึกษาของเรานั้นเนื้อหาวิชาการเพิ่มขึ้นๆ และให้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่างๆ สอดแทรกและบูรณาการอยู่ในการเรียนเนื้อหาวิชาการ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับระดับความใส่ใจและการมุ่งเน้นของโรงเรียนเป็นสำคัญ แต่ด้วยสภาพปัญหาและวิกฤตการณ์คุณธรรมของคนในสังคมไทย จึงมีข้อเสนอให้นำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนามาใช้อย่างจริงจังในโรงเรียน ก่อเกิดเป็นโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในปลายปี พ.ศ.2545 และมุ่งมั่นดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

รูปธรรมของโรงเรียนวิถีพุทธ ในระยะแรกมี KPI ประมาณ 54 ตัว ในด้านกายภาพ การเรียนการสอน และพฤติกรรมพื้นฐาน (วิถีชีวิต) ต่อมาปรับเหลือ 29 ตัว นำไปใช้ในการพิจารณาเลือกโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ หรือการประเมินผลการปฏิบัติราชการโดย กพร. หากจะสังเกตทั่วไป จะเห็นว่าโรงเรียนจะมีกิจกรรมวันพระ (หรือวันที่โรงเรียนกำหนดขึ้นในแต่ละสัปดาห์) คือ ครูใส่เสื้อขาว มีกิจกรรมสวดมนต์ยาว รับประทานมังสวิรัต ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ เป็นการกระทำด้วยความเข้าใจเหตุและผลว่า ทำไปทำไม เพราะเหตุใด ถึงแม้จะถูกมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็น “พิธีกรรม” แต่ก็ถือว่ามีความจำเป็น และเป็นตัวช่วย สำหรับผู้ที่ยังไม่สามารถเข้าใจและบรรลุจุดหมายได้ในทันที ซึ่งบรรยากาศ ปัจจัย และเงื่อนไขดังกล่าวจะช่วยหล่อหลอมให้จิตใจสงบ พิจารณาเรื่องราวต่างๆ ด้วยใจอันใคร่ครวญได้ดียิ่งขึ้น เพื่อการเรียนรู้ให้ถึงแก่นแท้ของไตรสิกขาและแฝงด้วยคุณค่าที่ลึกซึ้งอยู่ทุกปี

กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธรูปศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต

ความสำคัญและความเป็นมาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธรูปศาสนา ตั้งแต่ยุคแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทย จนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธ คือ วิถีวัฒนธรรมของชาวไทย ส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ

พุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลก และชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับ การดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวช ผู้ผู้มีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกกระต่ายยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้าง และสังคมมีความสุขพร้อมกันไปได้อย่างชัดเจน

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบการศึกษา 3 ประการ เรียกว่าไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการ ฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกทั้งมีความง่ายยาก ตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็ก และผู้ใหญ่จนถึงเรื่องที่ละเอียดซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้

การศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาและผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีฐาน จากการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่งสอน แต่อาจไม่มีระบบของการศึกษาบังคับอย่างในยุคปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มิได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยมโดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเองเริ่มห่างเหินจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้น

ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในคุณค่าของพุทธธรรม และในความเป็นสมบัติของชาติ ซึ่งได้ก่อร่างสร้างฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีต

ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการ ให้การศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษา นำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดที่มีคุณสมบัติของการ เป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้ว ให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถิพุทธ” อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนา ในโรงเรียนอื่นๆ ในวงกว้างต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

โรงเรียนวิถิพุทธเริ่มดำเนินการมาเมื่อปี 2545 โดยมีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการจำนวนกว่า 20,000 โรงเรียน ซึ่งจากแนวทางการดำเนินการที่รับทราบกันตั้งแต่เริ่มต้น คณะผู้บริหาร ครูและพระอาจารย์จาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทางดำเนินการเดิม ยกร่าง เป็นแนวทางดำเนินการที่เป็นรูปธรรมอีกครั้ง สอดคล้องกับตัวชี้วัดแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ พ.ศ.2548 แบ่งเป็น 5 ด้าน รวม 29 ประการ และคณะกรรมาธิการได้นำร่างฯ ไปสอบถามความเห็นของ ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งผ่านความเห็นของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2553 จึงประกาศให้โรงเรียนวิถิพุทธทราบและเป็นแนวทางในการประเมินตนเองตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา แนวทางดำเนินการตามอัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธประกอบด้วย

1. ด้านกายภาพ 7 ประการ
 - 1.1 มีป้ายโรงเรียนวิถิพุทธ
 - 1.2 มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน
 - 1.3 มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน
 - 1.4 มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาจาธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ
 - 1.5 มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น
 - 1.6 มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม
 - 1.7 ไม่มีสิ่งเสพติดเหล้าบุหรี่ 100 %
2. ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4 ประการ
 - 2.1 ใส่เสื้อขาวทุกคน
 - 2.2 ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์
 - 2.3 รับประทานอาหารมังสวิรัตในมื้อกลางวัน
 - 2.4 สวดมนต์แปล
3. ด้านการเรียนการสอน 5 ประการ
 - 3.1 บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และนักเรียน
 - 3.2 บูรณาการวิถิพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
 - 3.3 ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
 - 3.4 ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้
 - 3.5 ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
4. ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน 5 ประการ
 - 4.1 รักษาศีล 5
 - 4.2 ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม

- 4.3 ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ
- 4.4 ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ
- 4.5 มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่สิ่งยาก
5. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 8 ประการ
 - 5.1 ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน
 - 5.2 ไม่ดุด่า นักเรียน
 - 5.3 ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน
 - 5.4 โสมรุมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี
 - 5.5 ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี
 - 5.6 ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (ป.4 ขึ้นไป)
 - 5.7 บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง
 - 5.8 มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2558)

โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานต้องมีแผนการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนตามแนวทางดำเนินการตามอัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธถึงจะเข้าสู่ระบบโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานได้ และต้องดำเนินการติดต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.)สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ และโครงการสถานศึกษาวิถีพุทธ ส่วนวางแผนและพัฒนารอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อจะดำเนินการให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานตอนนี้มีจำนวน 85 โรงเรียนแบ่งออกดังนี้

โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน รุ่นที่ 1 พ.ศ. 2558 27 โรงเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน รุ่นที่ 2 พ.ศ. 2560 32 โรงเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน รุ่นที่ 3 พ.ศ. 2562 26 โรงเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานจะสร้างเยาวชนให้เป็นเยาวชนที่มีความรู้คู่คุณธรรม และมีศีลเพื่อเป็นเกาะป้องกันคอยเตือนให้ทำความดีต่อไป

สรุป

โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานนั้น เป็นโรงเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการได้สนับสนุนให้สถานศึกษามีด้านการพัฒนาเรื่องคุณธรรมควบคู่กับการพัฒนาทุกด้าน ๆ โดยมีการส่งเสริมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธให้ดำเนินการทั่วประเทศ พร้อมทั้งจัดทำเอกสารแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อเป็นเครื่องมือในการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน โดยกำหนดตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย 4 มาตรฐาน คือ มาตรฐานด้านปัจจัยนำเข้า มาตรฐานด้านกระบวนการ มาตรฐานด้านผลผลิต และมาตรฐานด้านผลกระทบ โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ต้องประกอบด้วยหลักพุทธธรรมดังนี้ 1) อิทธิบาท 4 หลักธรรมเพื่อความสำเร็จ ประกอบด้วย (1) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่ตนมี ตนเป็น ไม่ต้องการอยากได้ (2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น ไม่ย่อท้อง่ายๆ เมื่อพบกับอุปสรรค (3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝน ไม่ลี้ลมเลิกความตั้งใจง่ายๆ มีสมาธิจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้นๆ (4) วิมังสา ความมีเหตุมีผลในเรื่องนั้นๆ ความรู้จริงด้วยการศึกษาอย่างลึกซึ้งถ่องแท้ 2) สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ประกอบด้วย (1) ทาน การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นไม่ตระหนี่ถี่เหนียว (2) ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ (3) อัตถจริยา การประพฤติในสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่ผู้อื่น (4) สมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย และ 3) ขรวาจาธรรม 4 หลักธรรมสำหรับการครองชีวิตที่ดี

ของฆราวาส ประกอบด้วย (1) สัจจะ ซื่อสัตย์ต่อกัน (2) ทมะ รู้จักข่มจิตของตน (3) ขันติ อดทน และ (4) จาคะ รู้จักเสียสละ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **แนวทางดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพฯ : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

ฝ่ายบริการการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2554). **การพัฒนาการ**

ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). **โครงการการศึกษาวิถีพุทธ**. [Online]. Available : <http://www.vitheeбудdha.com>. [2563, เมษายน 1].

ส่วนวางแผนและพัฒนาฝึกอบรม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560). **สรุปเล่มรายงานผลโรงเรียนวิถี**

พุทธพระราชทาน รุ่นที่ 2. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ส่วนวางแผนและพัฒนาฝึกอบรม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). **คู่มือการสัมมนาโรงเรียนวิถี**

พุทธชั้นนำ รุ่นที่ 4. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.). (2558). **คู่มือการใช้งานเว็บไซต์โรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.